

ŽILINSKÁ UNIVERZITA
KATECHETICKO-PEDAGOGICKÁ FAKULTA
SV. ONREJA V RUŽOMBERKU

KATEDRA SLOVENSKEHO JAZYKA A LITERATURY

Martina Gazdíková

Goralské nárečie Hladovky a Suchej Hory

Diplomová práca

Ružomberok 2000

ANOTAČNÝ LIST

Resumé

V tejto práci autorka podáva informácie o výskume goralských nárečí v hornooravských obciach Hladovka a Suchá Hora.

Prvá kapitola je venovaná dejinám oboch obcí. V druhej kapitole informuje o výskume goralských nárečí na Orave.

Jadro tejto práce tvorí fonologický systém, lexikológia a morfológia goralského nárečia Hladovky a Suchej Hory. Ostatné oblasti si všíma iba okrajovo.

Charakteristiku goralského nárečia autorka podáva hlavne na základe vlastného materiálu získaného metódou priameho výskumu v teréne. Výskum bol vykonaný v rokoch 1996 - 2000. Dokladovaný materiál je zapísaný podľa zaužívanej transkripcie goralských nárečí.

Príloha obsahuje mapy goralskej nárečovej oblasti a obrázkový materiál, ktorý uľahčuje výklad skúmanej problematiky.

Summary

The research of goral's dialects in upper Orava villages Hladovka and Suchá Hora is being described in this work.

The first capture is devoted to the history of both villages. The second one provides information of the research of goral's dialects in Orava.

The core of this work forms fonological system, lexicology and morphology of goral's dialect of Hladovka and Suchá Hora. Others areas are not paid much attention.

The characteristic of goral's dialect is given mainly on the base of authors intrinsic material using the method of direct research in the field. The research was carried out from 1996 to 2000. Documentary material is written applying original transcription of goral's dialects.

The appendix consists of the maps of goral's dialect area and picture material which is meant to ease the perception of this particular problem.

Vyhlásenie

Vyhlasujem, že som diplomovú prácu spracovala samostatne a že som uviedla všetky použité pramene a literatúru, z ktorých som čerpala.

V Ružomberku dňa

Podpis

ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK A ZNAČIEK

- a pod. - a podobne
adv. - adverbium (príslovka)
atď. - a tak ďalej
ć - č
č. - číslo
D - datív
G - genitív
Hl - Hladovka
I - inštrumentál
L - lokál
m - podstatné meno mužského rodu
N - nominatív
napr. - napríklad
os. - osoba
o - o/u (výslovnosť na hranici medzi o – u)
pl. - plurál (množné číslo)
porov. - porovnaj
r. - rok
Rb - Rabča
Rč - Rabčice
s - podstatné meno stredného rodu
ś - š
s. - strana
sg. - singulár (jednotné číslo)
SH - Suchá Hora
ž - podstatné meno ženského rodu
3 - dz
3́ - dž

OBSAH

Úvod.....	7
1 DEJINY	9
1. 1 Dejiny obce Hladovka	9
1. 1. 1 Znak Hladovky	11
1. 2 Dejiny obce Suchá Hora	12
1. 2. 1 Znak Suchej Hory	13
1. 3 Dejiny farnosti	13
1. 4 Škola	14
2 VÝSKUM GORALSKÝCH NÁREČÍ NA ORAVE	15
3 FONOLOGICKÝ SYSTÉM.....	18
3. 1 Vokalický systém.....	18
3. 2 Konsonantický systém	20
4 MORFOLÓGIA.....	23
4. 1 Podstatné mená	23
4. 2 Prídavné mená.....	26
4. 3 Zámená.....	27
4. 4 Číslovky.....	28
4. 5 Slovesá.....	29
5. LEXIKOLÓGIA	32
5. 1 Problém slovensko-poľskej interferencie	32
5. 3 Slovník	34
SLOVNÍK.....	37
6 ZHRNUTIE VÝSLEDKOV VÝSKUMU.....	52
7 Záver	54
LITERATÚRA	55
PRILOHY	

ÚVOD

Dve obce (Hladovka a Suchá Hora) sú vklinené medzi slovenské obce v severovýchodnej časti strednej Oravy a ostatných goralských obcí ich oddeľuje pás hornooravských a strednooravských nárečí. Tieto obce administratívne patria pod okres Tvrdošín (mapa 1).

Nárečie obce Hladovka spolu s nárečím Suchej Hory tvoria enklávu v slovenskom jazykovom prostredí.

Patria medzi 24 obcí (11 na slovenskom a 13 na poľskom území) tvoriac goralskú nárečovú oblasť západnej a severnej časti hornej Oravy (mapa 2).

Tieto pomedzné nárečia predstavujú bohatý materiál pre štúdium problematiky jazykových kontaktov, slovensko-poľskej interferencie, čím sa goralské nárečia líšia od slovenských nárečí a čo ich spája s poľskými nárečiami.

Predmetom našej práce je goralské nárečie hornooravských obcí Hladovky a Suchej Hory.

Prvá kapitola je venovaná histórii oboch susediacim dedinám, Hladovke a Suchej Hore.

V druhej kapitole informujeme o výskume goralských nárečí slovenskými a poľskými bádateľmi na Orave.

Jadro práce tvorí spracovaný fonologický systém, morfológia a lexikológia (HI) a (SH) nárečia. Ostatné časti si všímame iba okrajovo. Tieto otázky si vyžadujú podrobnejší výskum a dôkladnejšie spracovanie.

Uvedený nárečový materiál sme získali priamym výskumom v teréne. Výskum sme začali už v roku 1996 v obci Hladovka. V roku 1999 - 2000 aj v obci Suchá Hora.

Naša zbierka textov je podložená magnetofónovými nahrávkami. Dbali sme o to, aby informátor bol človek bol narodený a bývajúcí v danej obci (autochtón, hovoriaci nárečím). Uvádzame na začiatku textu aj priezvisko a vek informátora.

Aktívna znalosť goralského nárečia nám uľahčila prácu pri výskume v teréne, pri opise výslovnosti podľa platných zásad v slovenskej dialektológii.

Postup spracovania nárečových textov preberáme hlavne od dialektologičky Júlie Dudásovej - Kriššákovej, ktorá sa už veľa rokov venuje výskumu goralských nárečí.

V zozname príloh uvádzame obrázky poľnohospodárskych a domácich náradí, ktoré sú späté so životom ľudí na dedine. Tieto nákresy obsahujú názvy jednotlivých častí náradia v goralskom nárečí.

Ďalej sme tu zaradili aj fotodokumentácie goralského kroja.

Na tomto mieste sa chceme poďakovať nášmu konzultantovi h. PhDr. Štefanovi Liptákovi, CSc., ktorý usmerňoval naše prvé kroky v oblasti dialektologického výskumu nárečí. Jeho rady, pripomienky i povzbudenie bolo pre nás motiváciou pre napísanie tejto záverečnej práce.

Poďakovať sa chceme aj h. PhDr. A. Jazowskiemu a pani Haline Kretchmer pracovníčke univerzitnej knižnice Jagiellonskiego v Krakowe, ktorí nám pomohli pri získavaní potrebnej študijnej literatúry. Chceme poďakovať aj Ing. M. Jurčimu za pomoc pri realizovaní našej diplomovej práce.

Táto práca by nevznikla bez pomoci informátorov, preto aj im patrí srdečná vďaka za ochotu a trpezlivosť.

1 DEJINY

1. 1 Dejiny obce Hladovka

Obec Hladovka leží v Oravskej kotline, na severných svahoch Skorušiny v nadmorskej výške 756 m. Jej chotár susedí s chotárom Suchej Hory, Vitanovej a s hranicou Poľskej ľudovej republiky. Podľa povesti starých ľudí obyvatelia Hladovky pochádzali z Oravíc. Boli rozložení na Peciskách. Časť Oravíc patrilo Liptovu a časť Poľsku. Pri vyberaní daní z pozemku obyvatelia tvrdili liptovským pánom, že už zaplatili daň do Poľska. A keď prišli Poliaci, povedali, že dali daň do Liptova. Nakoniec ich vypovedali. Potom sa presťahovali do okolia potoka Jeješňa (Obecný úrad Hladovka. Kronika obce Hladovka).

Založenie obce sa datuje do roku 1590 a jej pôvodné meno bolo Jeješňa, pravdepodobne podľa názvu potoka, pri ktorom vznikla. Zámockí pisári ju však pomäťarčili na Illésnu, podľa maďarského označenia naturálnych dávok poddaných (élés, ílés). Toto sa však neujalo, pretože ľud používal názov Hladovka, čo bolo kontrastom Illésnej. Pôvodom názvu nebolo slovo hlad. Skôr by to mohol byť chlad (Chladovka) v dôsledku vysokej polohy. Ale v skutočnosti názov vznikol z rodinného mena prvého šoltýsa, ktorý sa volal Krištof Hlad a pochádzal asi z Nižnej. V roku 1598 Illesna ako príslušenstvo hradu Orava patrila medzi valašské osady založené v lesoch, ktoré predtým neboli pojaté do sčítania, lebo ešte neboli celkom dostavané. Spomínajú sa dva sedliacke domy. Juraj Thurzo roku 1608 rozhodol, aby šoltýs osady žiadal od prechádzajúcich po ceste mýto a vydal z neho počet účtovníkovi hradu Orava. Výška poplatku bola určená takto: od naloženého voza 20 denárov, od naloženého vozíka 10 denárov, od koňa s bremenom 6 denárov, od chodca 1 denár, ktorý si mýtnik ponechával ako mzdu. Šoltýs mal dbať starostlivo o opravu ciest, aby sa cestujúci na ne nestážovali. V tom čase osada nemala polia, daň sa platila od jedného domu.

V roku 1615 bola obec zverená šoltýsovi Valentovi Zvolenskému. Na založení obce mali podľa písomných dokladov účasť aj sedliaci: Prichala, Tešla, Škrla alebo Škrlák, neskôr Šprlák, Slovák, Čapla, Žuffa, Komandík.

Podľa záznamov z roku 1615 Suchá Hora a Gelessna držia hole Czapliowa Magurka a chovajú 200 oviec. V roku 1619 má Hladovka 5 valašských sedliakov okrem šoltýstva, na ktorom bol aj mlyn. Podľa správ z roku 1624, 1626 šoltýs Valent Zvolenský ustanovil po smrti predchádzajúceho šoltýsa Krištofa 1615 šesť rali Pankalovská, Tiešlová, Skrlová, Slováková, Brdochová a Lievková (Obecný úrad Hladovka. Kronika obce Hladovka).

V rokoch 1624 – 1626 tu žilo 17 rodín (asi 90 ľudí). V roku 1659 tu už žije 271 katolíkov a 152 evanjelikov, spolu 423 ľudí. V tom istom roku boli stanovené aj hranice medzi Hladovkou a Suchou Horou. Okolo roku 1670 sa na Orave rozprúdila protireformácia. Cirkevné vrchnosti povolávali poľských kňazov. Títo hlásali slovo Božie, spovedali a modlili sa po poľsky, rozširovali poľské knihy, takže sa medzi ľuďmi udomáčňovali poľské výrazy. Štyridsať rokov trvala činnosť poľských misionárov. V tých časoch sa rozvinul styk s Poľskom, vznikali príbuzenstvá a to malo vplyv na reč ľudu, ba aj na jeho etnický ráz (Obecný úrad Hladovka. Kronika obce Hladovka).

Počas kuruckých vojen v 17 storočí obec spustla. V roku 1686 je o nej poznačené, že to je nielen podľa mena, ale skutočne Hladovka. V dôsledku biedy časť obyvateľstva emigrovala. Časť dediny sa znovu zaľudnila až v roku 1690.

Toto obdobie dejín obidvoch obcí je veľmi pohnuté až dramatické. Nielen vojnové udalosti, ale aj zbojnícke rabovanie z okolitých dedín ťažko doľahlo na obyvateľstvo. Zbojníci z Witova, Chocholowa, Podcervonego a Pekelníka často v Boroch skosili ovos, zabili pastierov a ukradli dobytok. Preto v roku 1713 podali obyvatelia žiadosť na zámok o podporu. Škoda na rabovačkách a prepadoch bola vyčíslená na 2860 zlatých. Obyvateľstvo bolo hospodársky zničené. Za zmužilé bránenie hraníc proti Poliakom udelilo oravské panstvo obciam Hladovka a Suchá Hora právo „večitej pastvy v Boroch“. V podobných zápasoch pravdepodobne zmizla aj pôvodná obec Jelešňa rozložená na brehoch potoka.

V roku 1715 žilo v Hladovke 25 rodín (asi 130 ľudí). Písomný záznam z roku 1728 hovorí, že obyvatelia tohto miesta pre nedostatok obilia museli si v pote tváre hľadať obživu v iných stolicách. V roku 1778 tu žije 313 ľudí. Správca dediny bola zverená dedičným šoltýsom Sperlaghovi, Chovančákovi a iným. Z rodiny Sperlaghovcov pochádzali dvaja šikovní lesníci svojej doby na Orave a to Martin Sperlagh, ktorý bol

vedúcim lesného úradu ako lesmajster oravského panstva od roku 1836 do roku 1852 a jeho syn Eduard Sperlagh, ktorý bol vedúcim lesného úradu v Oravskom Podzámku od roku 1856 do roku 1864, potom sa stal provizorom hradného panstva na Lietava.

V roku 1828 sa spomína 128 domov (732 ľudí). Od roku 1837 bola Hladovka významná svojím pláteníctvom. Bol tu aj mlyn. Obec ostala v poddanskom pomere až do roku 1848. Prvé zameranie hladovského chotára bolo roku 1850 (2861 katastrálnych jutár).

Po zrušení poddanstva bol pomer medzi hradným panstvom a starousadlíkmi upravený dohodou zo 6. 6. 1868. Podľa sčítania roku 1870 tu bolo 137 domov a 613 ľudí.

Do roku 1918 patrila Hladovka k Uhorsku, potom do Československej republiky. V roku 1930 má obec 125 domov 568 ľudí, v roku 1940 mala 137 domov a 557 ľudí. Na základe plebiscitu zo 4. 8. 1920 boli Hladovka a Suchá Hora pridelené k Poľsku (do roku 1921). Druhé pripojenie obce k Poľsku bolo od 13. 11. 1938 až do 1. 9. 1939.

Hoci ľudia hovoria goralským nárečím, národné povedomie je silne slovenské.

1. 1. 1 Znak Hladovky

Na pečatidle z 18 storočia s kruhopisom: *SIGIL*POS*HLADOVKA (SIGILLIUM POSSESSIONIS – pečať obce), ktoré uchovávalo Oravské múzeum v Oravskom Podzámku je svätý František v rehoľnom rúchu. V pravej ruke drží krucifix, v ľavej malý latinský krížik. Po stranách vo výške pása má po jednej hviezdičke a nad hlavou tri hviezdičky.

Nové pečatidlo vzniká v roku 1846. Jeho odtlačok je v Štátnom archíve v Bytči, Oravská župa, Privativo politica, fasc. 150, na 45.

Na tomto pečatidle už svätý František stojí na pažiti, krucifix drží v ľavej ruke a v pravej má palmovú ratolesť. Hviezdičky sú umiestnené presne ako na staršom pečatidle.

1. 2 Dejiny obce Suchá Hora

Obec leží na severných svahoch Skorušinského pohoria na kraji Oravskej kotliny. Stred obce je položený v nadmorskej výške 785 m, susedí s Hladovkou a leží na hranici s Poľskou ľudovou republikou.

Suchá Hora ako samostatná osada sa prvý raz spomína v daňovom súpise z roku 1566 pod menom Zucha s poznámkou Novozaložená a poddanská osada pána Thurzu. Domy sa začali budovať na opustených a hustých lesnatých plochách. Obyvatelia miesto pluhu používali motyku. Slobodného richtára mala obec od roku 1593. V roku 1598 bolo v Suchej Hore 6 sedliackych domov. V roku 1604 mala obec len 3 domy. V roku 1608 pre veľmi biedny stav obyvateľstva tu bol len jeden dom na zdanenie. V roku 1614 Juraj Thurzo, berúc ohľad na žiadosť šoltýsa Pavla a 5 valašských sedliakov zo Suchej Hory, uzavrel s nimi urbársky list, v ktorom sa ustálili dávky a poplatky osadníkov, práva a povinnosti šoltýsa a stanovili hranice dediny, pričom bolo šoltýske právo udelené šoltýsovi Pavlovi a jeho potomkom. Od roku 1619 spravoval osadu šoltýs Martin s bratmi. Bolo tu 5 valašských sedliakov. Ralí tu bolo šesť: Postavová, Ihnatovská, Strakovská, Bôžková, Baniavska a druhá Bôžková. (Obecný úrad Hladovka. Kronika obce Hladovka).

Podľa najstarších údajov prvými osadníkmi boli: Postava, Ihnat, Straka, Buožik, Bania. V roku 1647 na zamedzenie hraničných sporov bola uzavretá dohoda medzi susednými poľskými dedinami a obyvateľmi Suchej Hory a Pekelníka o užívaní pohraničných pastvín, spoločných pasienok, rúbaní dreva a zaberaní škodu robiaceho dobytká.

V roku 1659 tu žilo 240 katolíkov a 108 evanjelikov, spolu 348 ľudí. V tom istom roku došlo aj k úprave hraníc medzi Suchou Horou a Hladovkou. Počas kuruckých bojov v 17. storočí prišla obec na mizinu. V roku 1686 sa konštatuje, že osada upadla do takej biedy, že skôr by sa jej obyvateľom mala dávať almužna, ako od nich niečo žiadať. Siatba nestačí pre každodenný život ani na štvrt' roka. V roku 1712 sa už spomínajú remeslá - dvaja tkáči a jeden hrnčiar. V roku 1728 má Suchá Hora už aj jeden múčny mlyn.

Cirkevne pôvodne patrila do Trstenej. Od roku 1787 bola pridelená Hladovke.

V roku 1828 tu bolo 137 domov a 821 ľudí. Podľa zamerania v roku 1850 mala obec 4138 kat. jutár chotára. Ostala v poddanskom pomere oproti hradnému panstvu až do zrušenia poddanstva (roku 1848), potom sa pomer so starousadlíkmi upravil urbárskou dohodou 12. 5. 1870.

Suchá Hora patrila k Uhorsku do roku 1918, potom patrí k Československej republike. Podľa sčítania v roku 1930 tu bolo 169 domov a 740 ľudí. Terajšia výmera je 2191 ha.

1. 2. 1 Znak Suchej Hory

Na pečatidle, ktoré Suchá Hora používala v 18. storočí a ktoré sa nachádzalo v Oravskom múzeu v Oravskom Podzámku bolo 5 kvetov na troch stopkách s kruhopisom: SIGIL. POS. SUCHA HORA.

Jeho odtlačok je v Štátnom archíve v Bytči (archív písomností – Oravská župa, Privativo - politica fasc. 150, No 45 – 1847).

A. Kavuljak vo svojom diele Historický miestopis Oravy uvádza, že erb tvoria: sprava vetva jalovca, zľava vetva jelše, medzi nimi kvet záružlia.

1. 3 Dejiny farnosti

V roku 1786 bola založená farnosť v Hladovke. Obyvatelia obcí Hladovka a Suchá Hora, spadajúci do farnosti boli katolíci i evanjelici. V roku 1789 bola postavená budova fary v Hladovke a drevený kostolík na mieste, kde teraz stojí socha svätého Floriána. V roku 1800 bol pôvodný drevený kostolík rozobratý a predaný do Hút. Stavba nového kostola trvala 8 rokov. V roku 1910 došlo k požiaru, ktorému podľahol kostol aj so zvonami.

V roku 1935 sa začala stavba kostola v Suchej Hore. Tento kostol v roku 1995 rozšírili a predĺžili.

V čase pripojenia oboch obcí k Poľsku tu pôsobili poľskí kňazi. Títo sa snažili obyvateľstvo popolštili, no väčšina obyvateľstva sa tomu vzpierala do takej miery, že do sporu musela zasiahnuť štátna moc. Keď ani to nepomohlo, 1. 9. 1939 sa farnosť pripojila opäť ku Slovensku. (Farský úrad Hladovka. Kronika farnosti Hladovka).

1. 4 Škola

V Hladovke bola Rímsko-katolícka škola založená pravdepodobne v roku 1820. Vyučovacím jazykom bol jazyk slovenský.

V rokoch 1874 – 1909 sa v škole učilo po maďarsky, do roku 1918 maďarsky i slovenský.

Po pripojení obcí k Poľsku sa v škole vyučovalo po poľsky. Náboženstvo sa však vyučovalo po slovensky, pretože obyvatelia obcí sa po poľsky modliť nechceli.

Pretože deti často museli v lete pomáhať na poli, chodili do školy najmä cez zimu, v lete často iba v nedeľu. (Fond Ši DK sign. 1873, kar 2, ŠOKA D. Kubín).

2 VÝSKUM GORALSKÝCH NÁREČÍ NA ORAVE

S prvými informáciami o goralských nárečiach Oravy sa môžeme stretnúť v práci Základové dialektológie československé (1864), od A.V. Šemberu, zakladateľa českej a slovenskej dialektológie. Vymedzil slovensko-poľskú jazykovú hranicu, podal stručnú charakteristiku oravských goralských nárečí.

Na prácu A.V. Šemberu nadviazal J. Polívka v monografii Polština horní stolici Oravské (1885). Doplnil údaje o oravských goralských nárečiach.

V. Vážny, významný český dialektológ sa zaoberal goralskými nárečiami vo svojej rozsiahlej štúdií Nářečí slovanská (1934). Vymedzil slovensko-poľské jazykové hranice na Kysuciach, Orave a Spiši.

V roku 1948 vyšla jeho monografia Z medzislovanského jazykového zaměpisu. Venuje sa tu problematike goralských nárečí a slovensko-poľskej interferencii. Ide o recenziu Atlasu jezykowego polskiego Podkarpacia, ktorého autormi sú M. Małeckí a K. Nitsch. V tejto práci V. Vážny zhodnotil dokumentárny materiál a porovnáva ho so svojim záznamom z deviatich obcí na slovenskej strane. Z oravských obcí sú to Hladovka, Oravská Polhora, Liesek.

Výrazný záujem o goralské nárečia môžeme vidieť u poľských lingvistov. Prispeli k ich hlbšiemu poznaniu na slovensko-poľskom jazykovom pomedzí a aj v enklávach na strednom Slovensku.

Musíme spomenúť predovšetkým M. Małeckého, ktorý okrem spomínaného Atlasu jezykowego polskiego Podkarpacia (1934), venoval veľkú časť svojej bádateľskej činnosti výskumu goralských nárečí (porov. Dudášová – Kriššáková, 1993, s.40 - 45).

V jeho prácach nachádzame najviac materiálu a jazykové poznatky a potreby týkajúce sa oravských goralských nárečí. Zaoberal sa nim v rozpätí rokov (1927 – 1938), kedy mu vyšla podstatná časť dialektologických prác.

V roku 1931 M. Małeckému vyšiel tlačou článok venovaný Orave. Autor tu vymedzil slovensko-poľskú hranicu a venoval sa jazykovej otázke tejto oblasti.

V ďalšom článku O wpływie slowackim na polskie gwary na Orawie (1935) sa M. Małeckí vo veľkej miere venovať problému vplyvu slovenských nárečí na goralské

nárečia. Všimol si hlavne dialekt Hladovky, poukázal na jazykové javy, ktoré vznikli pod vplyvom slovenskej interferencie (porov. Karaš, 1965, s.13 -15).

V monografii *Język polski na południe od Karpat* (1938) obsahuje charakteristiku goralských nárečí na Spiši, Orave, Kysuciach a v enklávach. Autor tu komplexne spracoval problematiku goralských nárečí vo svetle jazykových a historických faktov. Problematike Oravy sa venuje v tejto práci na stranách 54 – 69, spolu s nárečovými textami.

M. Małecki svojimi prácami položil základ výskumu goralských nárečí na Slovensku, a tiež základy pre výskum týchto nárečí z pohľadu slovensko-poľských medzijazykových vzťahov.

Ďalší poľskí dialektológovia (M. Karaš, Z. Sobierajski, A. Zaręba, Z. Stieber) nadviazal na výsledky práce M. Małeckého. Oravskými goralskými nárečiami sa zaoberal M. Karaš. Svoje bádateľské výsledky uverejnil v monografii *Polskie dialekty Orawy. Cz. I. Fonologia, Fonetyka* (1965). Autor tu spracoval fonetický a fonologický systém oravských nárečí a venoval sa problému vplyvu slovenských nárečí na vývin goralských dialektov. V tomto istom roku vydal aj goralské nárečové texty slovenskej časti Oravy pod názvom *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Czechosłowacji*.

Zaręba vydal spolu s M. Karašom *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Polski* (1964). Ide o nárečové texty z goralskej oblasti na Orave na poľskej strane. A v roku 1967 vydal A. Zaręba nárečový materiál z druhej časti tejto oblasti pod rovnakým názvom ako M. Karaš *Orawskie teksty gwarowe z obszaru Czechosłowacji*.

Z. Stieber vo svojej študii *Sposoby powstania słowiańskich gwar przejściowych* (1974) rozpracoval problematiku vzniku prechodných nárečí a slovensko-poľskej interferencie v goralských nárečiach (porov. Dudášová – Kriššáková, 1993, s. 46 – 48).

Záujem o nárečia Oravy prejavil aj oravský rodák A. Habovštiak. Dialektom Oravy venoval niekoľko štúdií. Spomenieme najprv dva články: *Kvantita a rytmický zákon v oravských nárečiach* a *Tvorenie chotárnych názvov na Orave* (1957).

Autor v nich spomína goralské dediny na slovenskej strane Oravy. Porovnáva jazykové javy goralského nárečia so slovanskými nárečiami na hornej Orave. Ďalšia práca A. Habovštiaka sa dotýka kolonizácie hornej Oravy a snaží sa vymedziť hranicu medzi goralskými a stredoslovenskými nárečiami. V roku (1965) vyšla A. Habovštiakovi

monografia Oravské nárečia. V nej sa autor zamýšľa nad otázkou, čo pôsobilo na nárečovú diferencovanosť na Orave. Venoval sa i goralskými vplyvom na oravské nárečia.

Z toho prehľadu vidieť, že výskum goralských oravských nárečí má svoju tradíciu. Uvedení autori sa zamerali hlavne na opí štruktúry goralských nárečí a problematike slovensko-poľskej jazykovej interferencie sa dotýkajú iba okrajovo. Vo svojich prácach však upozornili na postupujúci proces slovensko-poľskej interferencie v goralských nárečiach. (porov. Dudášová - Kriššáková 1993, s. 49).

V neposlednom rade musíme spomenúť slovenskú dialektologičku Júliu Dudášovú Kriššákovú, ktorá sa taktiež zasvätila bádateľskej činnosti goralských nárečí.

V roku 1993 jej vyšla monografia Goralské nárečie. Základom tejto práce bola jej kandidátska dizertačná práca z roku 1983 Goralské nárečia (Odras slovensko-poľských jazykových kontaktov na fonologickej rovine). V rokoch 1984 – 1989 jej vychádzali čiastkové štúdie v jazykovedných časopisoch a zborníkoch. Zaoberali sa vzťahmi goralských a slovenských nárečí, ale i vzťahmi goralských nárečí a spisovného jazyka slovenského. Predmetom monografie je skúmanie fonologickej roviny goralských nárečí na slovenskom a poľskom území z aspektu slovensko-poľských jazykových javov.

3 FONOLOGICKÝ SYSTÉM

3.1 Vokalický systém

Vokalický systém obce Hladovka a Suchá Hora obsahuje sedem foném, zvukových realizácií hlások: i, y, e, a, zúžené o, u.

Podľa otvorenosti – neotvorenosti tvoria 4 stupne a 2 rady podľa artikulačného miesta. Je to vokalický systém trojuholníkový, dvojradový a štvorstupňový.

V porovnaní s vokalickým systémom slovenských nárečí je bohatší o tretí rad podľa stupňa otvorenosti, t. j. o fonémy y - o napr.: šumna baba, koň, hľyp, loňi, ogyň.

Vokalický systém (HI) a (SH) nárečia ma takúto podobu:

i	u
y	o
e	o
a	

J. Dudášová – Kriššáková (1993, s. 53) konštatuje, že základný rozdiel medzi vokalickým systémom goralských nárečí a vokalickým systémom slovenských nárečí vyplýva z defonologizácie kvantity a zmeny opozície krátke – dlhé vokály na opozíciu otvorené – zúžené vokály, ktorá prebehla v poľských nárečiach v 15. stor.

K výrazným diferenčným črtám vokalického systému goralských nárečí treba spomenúť nosovky a labializované ^u o.

V (HI) a (SH) nárečí sa nosovky nezachovali. Podobne je aj tomu i v ostatných goralských nárečiach. Nosovky podľa hli rozkladu na spojenie vokál + nazála, napr.: monka (múka,) žynkovač (ďakovať), slonko (slnko), pajonk (pavúk), pⁱynta (päta), konsek (kúsok).

Dudášová – Kriššáková (1993, s. 72) uvádza, že pri tvaroch slovíes 1. os. sg. idem, bedem, nejde o hláskoslovný vývin, ale o analogické vyrovnávanie tvarov ide, bede podľa jym, volom, vplyvom slovenských nárečí.

S labializovaným $ʊ$ o sa môžeme stretnúť v oravských nárečiach, kde neprebehli také výrazné zmeny vo vokalickom systéme. Najčastejšie sa vyskytuje v zadopodnebných spoluhláskach, kde splynulo s o. Napr.: $ʊ$ očeć, $ʊ$ ošem...

V (HI) a (SH) nárečí ho však nenájde . Vplyvom slovenskej - poľskej jazykovej interferencie úplne zaniklo.

Zúžené o je ďalšou črtou goralských nárečí. Je striednicou za pôvodné dlhé $ó$, resp. za krátku o v zatvorených slabikách. Hláska o sa zachovala v (HI) a (SH) nárečí, napr.: koň (kôň), soł (soľ), moj (môj), stól (stôl), vózyc (kolovrátok), behnoć (hodiť).

Aj fonéma y ako striednica za pôvodné dlhé $é$ sa vyskytuje v (HI) a (SH) nárečí, napr.: hl'yb (chlieb), ml'yc (mlieko), g'ryh (hriech), dysc (dážd'), gl'yda (glazúra), bl'ady (bledý).

Vokál y ako samostatná fonéma sa vyskytuje v tomto nárečí po tvrdých a mäkkých spoluhláskach. V dôsledku zániku kvantity v 15. stor. zúžené e podľa zmene $e > y$.

Zmena $y > e$ prebehla v pozícií pred nazálou, napr.: l'en , bežem, bedem, zemby.

Zúžené a v goralských nárečiach zaniklo. Pôvodné dlhé $á$ podľašlo zmene na zúžené a neskôr splynulo s hláskou o .

novej zmene ($a >$) $o > a$.

V (HI) a (SH) sa táto zmena rozšírila do všetkých pozícií okrem pozície pred nazálou, napr.: trava, śumna baba, (mom) – mas – ma, polomal, som – sama (Por. Karaś, 1965, s. 49, s.163; Dudášová – Kriššáková, 1993, s. 64 –66).

V goralských nárečiach sa uskutočnili tri typy zmien:

1. $a > o$
2. ($a >$) $o > o$ v pozícií pred nazálou
3. ($a >$) $o > a$

Dudášová – Kriššáková (1993, s. 65) predpokladá, že v goralských nárečiach prebehla najskôr zmena $a o$ v dôsledku zosilnenia dištinktívneho príznaku labializovanosti a neskôr vplyvom slovensko – poľskej interferencie hláska o (striednica za a), podľašla novej zmene $o > a$.

M. Karaś (1965, s. 162 –164) tejto problematike venoval veľa miesta. Tvrdí, že zmena $a > o$ je staršia, lebo je rozšírená na celej Orave. V (HI) a (SH) sa udržala v niektorých fonetických a morfológických pozíciách. V týchto obciach zaznamenal len relikty zmeny

a > o v type (volom/volám, ido/idú), lebo v ostatných pozíciách prebehla vplyvom slovenských nárečí zmena (a >) o > a.

M. Karaš však nezdôvodňuje, prečo práve v nárečí (HI) a (SH) je zmena a > o staršia než zmena a > a. Hoci by sme mohli očakávať paralelný postup týchto zmien, pretože nárečie (HI) a (SH) je z oravských nárečí najviac zasiahnuté procesom slovensko-poľskej interferencie.

V goralských nárečiach sa nezachovala kvantita podobne, ako v poľských a východoslovenských nárečiach. V 15. stor. pôvodne dlhé samohlásky zanikli a nastúpili tzv. zúžené samohlásky a ɔ ɛ. Iba zúžené ɔ sa zachovalo vo všetkých skupinách. Zúžené ɛ iba v nárečí Pohorelej a zúžené a splynulo s hláskou o.

Samohláskový systém (HI) a (SH) nárečí je v porovnaní so systémom samohlások slovenských nárečí a tiež slovenčiny oveľa chudobnejší. To isté platí o ostatných oravských goralských nárečiach.

3. 2 Konsonantický systém

Konsonantický systém oboch obcí patrí ku goralským nárečiam, ktoré majú o 2 až 6 spoluhlások menej ako poľština a viac ako slovenčina.

Je to podmienené spoluhláskou mäkkostnou koreláciou. Takto sa počet spoluhlások zdvojnásobuje.

v f b p m
v́ f́ b́ ṕ ḿ
j d t n l r ř
z s ʒ c
ž š ʒ́ č ň ľ
x g k
ǵ ḱ

Je to jediný konsonantický systém, ktorý nebol zasiahnutý procesom slovensko – poľskej interferencie a ktorý si zachoval svoju pôvodnú podobu. Pôvodne fungoval vo všetkých mazurujúcich goralských nárečiach. Tento systém sa však zachoval len v oravských goralských nárečiach okrem (Hl, SH, Rb, Rč). V týchto nárečiach sa počet foném nezmenil, zánik jednej fonémy sa kompenzoval vznikom druhej. Došlo iba k jednej zmene ($h > h$).

Medzi základné črty konsonantického systému (Hl) a (SH) patrí fonéma \check{r} . Ide o relikť z 13. stor., kedy došlo k zmene mäkkého $\acute{r} > \check{r}$ na celom poľskom jazykovom území.

V 15. stor. frikatívne \check{r} v poľských nárečiach podľahlo znova zmene $\check{r} > \check{z}$, \check{s} napr.: trzy (tri), rzeka (rieka), trzeba (treba), starzec (starec), a pod.

Vplyvom slovensko-poľských jazykových kontaktov v časti goralských nárečí uvedená hláska \check{r} splynula s hláskou r. Výnimku tvoria oravské goralské nárečia. V obciach (Hl) a (SH) sa \check{r} udržalo, hoci nárečie Hladovky patrí ako jediné z goralských oblastí na Orave medzi prechodné slovensko-poľské nárečia. Tento jav potvrdzuje skutočnosť, že obce (Hl) a (SH) sú odolnejšie voči vonkajším vplyvom slovenských nárečí.

V (Hl) a (SH) nárečí sa hláska \check{r} nachádza v slovách napr.: bryzek (briežok), grip (hríb), przełknóć (prehltnúť), mynař (mlynár), gořalka (pálenka).

V (Hl) a (SH) došlo k zmene $ch > h$, ktorá sa rozšírila v procese slovensko-poľskej interferencie zo spišských slovenských nárečí. Táto zmena bola podmienená tým, že hláska ch má v oravských goralských nárečiach oslabenú pozíciu, podlieha zmene $ch > k$: o źećak, hłopak, źostrak, (o deťoch, chlapoch, sestřách), bylek , volalak (bol som, volala som), gory (hory) , goly (holý).

Uvedená zmena sa vykonala v uvedených goralských oravských obciach (Rb), (Rč), ďalej v spišských a oravských goralských nárečiach na poľskom území.

Depalatalizačné zmeny zasiahli najmä nárečia enkláv a južné časti kompaktných goralských oblastí na Kysuciach, Orave a Spiši.

V Hl. nárečí prebehla depalatalizácia perníc len pred e. Pred (i, y) sa mäkkosť udržala (M. Malecký, 1935, s. 48; M. Karaš, 1965, s. 121).

Dudášová – Kriššáková (1993, s. 100) uvádza, že v (Hl) prebehla depalatalizácia perníc len pred vokálom s fonologickou vlastnosťou neúskosti (e) a pred vokálmi

s fonologickou vlastnosťou úzkosti (i, y) sa mäkkosť udržala napr.: peklo, peřina, vežeć, v žime.

V nárečí (Hl) a (SH) prebehla nasledujúca prestavba konsonantického systému:

p_bm_vf p_bm_vf

ǃ_bm_vf > ǃ_bm_vf (v postavení pred samohláskami i, y, a, o, ɔ)

Ďalšou typickou poľskou črtou goralských nárečí je tzv. mazurenie t.j. zmena zadod'asnových sykaviiek na zubod'asnové š ž č ž > s z c ʒ napr.: zolondek (žalúdok), carny (čierny), drozʒe (droždie), v'ecor (večer).

Tieto sykavky s z c ʒ majú platnosť tvrdých spoluhlások v goralských nárečiach.

Mazurenie poznajú malopoľské nárečia, ale spisovná poľština nie.

Opozícia l : l' (tvrdá : mäkká) sa vyvinula v goralských nárečiach vplyvom slovenských nárečí napr.: ľuʒe (ľudia), ľampa (lampa), sloma (slama), ľeņivy (lenivý), zloto (zlato), mlody (mladý).

V oravských goralských nárečiach došlo k asibilácii (zmena t' > ć, d' > ʒ). Tak vznikli mäkké hlásky a tvoria s tvrdými spoluhláskami protiklad napr.: ʒeżina (dedina), ʒeći (deti), kośćol (kostol), hożić (chodiť).

4 MORFOLÓGIA

V stavbe gramatického tvaru treba rozlišovať aspoň lexikálnu a gramatickú časť. Do lexémy (základná jednotka slovnej zásoby) sa zaradzuje gramatický tvar lexikálnou časťou a gramatickou časťou do paradigmy (vzor, skloňovací, časovací). Gramatické tvary majú teda dvojčlennú stavbu.

Oravské goralské nárečie (HI) a (SH) rozlišuje gramatický rod, číslo a pád podobne ako spisovný jazyk slovenský.

4.1 Podstatné mená

Podstatné mená mužského rodu

U substantív m. rodu sa nám najčastejšie javia pôvodné o - kmene a u – kmene.

K morfológickým slovakizmom patrí vnútroparadigmatické vyrovnanie D - L sg. v skloňovaní životných podstatných mien, napr.: ku svagrovi, o bratovi, o Jòskovi. V poľskom jazyku a v poľských nárečiach sa pádová prípona –ovi nevyskytuje. Zriedka je koncovka –u, napr.: o Bogu, o cloveku.

Vokatív je v nárečí živým pádom, ktorým sa vyjadruje oslovenie: Jòsku, synu moj alebo Boze, hlope.

Substantíva v I sg. majú vždy príponu –em: panem, hlopcem, koňem, zbojnikom atď.

Nominatív pl. mužských životných substantív, zakončených na r, znie: droťaře, stoľaře. Ostatné majú zakončenie –ove: synove, gazdove. Mužské životné substantíva, zakončené velárou majú v N pl. príponu –i: hlopi alebo príponu –y: vojacy, paropcy. Patria tu i zvieracie substantíva: hrobaki, šlimaki.

Kolektívnu koncovku má substantívum braća (bratia).

Genitív pl. V genitíve má väčšina substantív zakončenie u – kmeňov –of.

Napr.: hlopof, bacof, frajyřof.

Pri osobných podstatných menách rodu mužského vo funkcii akuzatívum pl. sa používa genitív.

Lokál pl.: o bratak, hlopak, sudak.... Hláska ch má v goralských nárečiach oslabenú pozíciu (v morfológických pozíciách podlieha zmene na -k).

Inštrumentál. Prípona -ami, napr.: hlopa^{mi}, zemba^{mi}, ľu^{ža}mi.

Genitív sg. neživotných substantív sa tvorí príponou -a a -u: gňyvu, dymu, m^odu alebo zemba/zembu, noza, šňygu.

V datíve je prípona -u: zembu, ogňu.

L sg. má príponu -e alebo -u (zhoda z datívom, napr.: zembe/zembu).

I sg. sa tvorí príponou -em: zembem, domem, nozem.

N - A - V pl. mužských neživotných (zvieracích) substantív má zakončenie -i, -y: sutki, zajoncki, voly, groby.

-e: mrofce, zajonce, gřebⁱyne .

V G pl. je prípona -of, napr.: gadof, zvonof ale i prípona -i, -y: grajcaři, píňenzy.

V L pl. je prípona -ak.

Podstatné mená ženského rodu

Ženské substantíva môžeme rozdeliť na skupinu so zakončením v N sg. -a (ryba, baba), druhú skupinu tvoria zakončené mäkkou spoluhláskou (noc, pošcyl').

G, D a L sg., zakončený na -i majú aj podstatné mená mäkkého zakončenia: genši, soři.

Tie podstatné mená, ktorých mäkký konsonant podľahol stvrdnutiu, majú G, D, L zakončený -y: fsy, mysy.

A sg. všetkých substantív ženského rodu, zakončených na -a tvorí sa príponou -e: gľi^{ne}, noge.

Ženské substantíva zakončené spoluhláskou majú akuzatív totožný s nominatívom: soři, genš.

Vokatív sa používa ak je zakončený na -o: mamu, babu.

Ženské krstné mená tvoria vokatív sg.: Heľen, Maryn.

Inštrumentál sg. tvoria ženské substantíva príponou -om: rybom, ofcom.

N, A a V pl. substantíva ž. rodu tvoria príponou –y, -i, -e: vídly, kozy, deski, pomnožné konope, hušľe.

G pl. substantíva ž. rodu zakončené na –a, tvoria genitív pl. bez prípony: ryby/ryb, ofce/ovec.

G pl.: mysy, noci, vecy.

D pl. všetkých ženských substantív sa tvorí príponou –om: horom, kurom.

L pl.: prípona –ak (o babak, o genšak).

I pl. Tvorí sa pri všetkých substantívach rodu ženského príponou –ami: kozami, renkami.

Podstatné mená stredného rodu

Podľa vzoru *światlo* sa skloňujú podstatné mená s. rodu zakončené príponou –o, pred ktorým je tvrdá spoluhláska: *strasydlo*, *maslo*, *bloto*. Patria tu aj mäkké substantíva: *jajko*, *pl'eco*, ktoré majú L sg. podľa vzoru *moře*.

Patrí tu aj substantívum *śerce*.

Podľa vzoru *światlo* sa skloňujú aj pomnožné podstatné mená: *vrota*, *pl'uca*.

Podstatné meno *moře* si zachovalo svoje mäkké skloňovanie. K nemu podľa N sg. patria pôvodné n – kmene: *śeme*, *veme*.

Podľa vzoru *źyfce* sa skloňujú pomenovania *mláďat*, zakončené na –e: *ćel'e*, *jagňe*, *kurce*.

Podľa vzoru *l'isće* sa skloňujú hromadné podstatné mená: *pl'eře*, *zboze*, *slovesé mená* ako napr.: *cytaňe*.

A a V sg. i pl. sa zhoduje u všetkých substantív s. rodu s nominatívom.

G sg. sa tvorí príponou –a: *ml'yka*, *zoltka*.

D sg. sa tvorí pôvodnou príponou o- kmeňov s. rodu –u: *śercu*, *po'u*. Podstatné mená s. rodu, ktorých kmeň je zakončený mäkkou spoluhláskou, majú D sg. zhodný s L.

L sg. substantív je zakončený príponou –em (samohláska e pred nazálou sa nepochýlila), napr. *po'em*, *slonkem*.

N, A a V pl. sa tvorí príponou –a: *vrota*, *pl'uca*.

G pl. Ak na konci substantíva vzniká ťažko vysloviteľná skupina spoluhlások, vsúva sa medzi koreň a príponu vokál e, napr.: žrudel. Aj tu sa však dosť často vyskytuje pod vplyvom m. substantív genitív s príponou –of: kurcentof.

D pl. sa tvorí pomocou prípony –om: šercom, jagňentom.

L pl. prípona –ak.

I pl. všetky substantíva všetkých troch rodov zjednotili na zakončení ženských a-kmeňov: ami.

4.2 Prídavné mená

V (HI) a (SH) je v podstate iba jeden druh skloňovania akostných prídavných mien. Odlišnosti v pádových príponách sú spôsobené rozličnou fonetickou realizáciou foném v príponách. Adjektíva, ktoré sa končia na samohlásku sa priradujú svojimi pádovými príponami k mäkkým adjektívam a tie ktoré sú zakončené na mäkké spoluhlásky sa zhodujú s tvrdými.

Akostné prídavné mená

Podľa vzoru mlody sa skloňujú všetky akostné prídavné mená, slovesné prídavné mená a privlastňovacie prídavné mená zvieracie, dobry, glupy, kvašny, vřoncy, hov^íazy. Sem patria komparatívy a superlatívy prídavných mien: hludňyjsy, tenksy, pastrski, m^ílynkutki.

Privlastňovacie prídavné mená

Podľa vzoru bratof sa skloňujú všetky privlastňovacie adjektíva utvorené od substantív mužského rodu príponou – of, -ova, -ove a od ženských substantív príponou –in, ina, -ine, napr.: spol'nik- of, Jan- of; bařin, řostřin.

4.3 Zámená

Osobné zámená 1. a 2. os. zvratného sa

N ja	my	N ty
G mñe	nas	G tobe, ćeb ¹ e
D mí, mñe	nom	D tobe, ći
A mñe (Hl), m ¹ e (SH)	nas	A tobe, ćeb ¹ e
L (o) mñe	nas	L tobe
I (se) mnom	(s) nami	I s tobom

N –

G sobe

D sobe, śi

A sobe

L (o) sobe, sob¹e

I (ze) sobom

Funkcia zámen v (Hl) a (SH) nárečí je zhodná s ich používaním v spisovnom jazyku. Naše nárečie má tiež päť druhov zámen.

My sme sa zamerali na privlastňovacie zámená: moj, tvoj, nas, vas, svoj, cyj.

V tretej osobe sa privlastňuje genitívom zámená tretej osoby, ktorý sa neskloňuje ani v našom nárečí ani v spisovnom jazyku.

Podľa vzoru moj sa skloňujú zámená tvoj, nas, vas, ... V genitíve (akuzatíve živ.) sg. mužského rodu naše nárečie používa tvari: mojego, tvojego, nasego, ...

Tak isto aj v datíve sg.: mojemu, tvojemu, nasemu, ...

V ženskom rode sú tvary: mojjj, tvojjj, nasyj, vasyj, ...

Tieto tvary poukazujú na rozdiel zámená ona v akuzatíve: jo, ktoré si zachováva pôvodnú podobu. L a I sg. m. rodu: mojim, tvojim, nasym, ...

I privlastňovacích zámen ž. rodu má koncovku – om: mojom, tvojom, nasom, ...

N pl.: moji, tvoji, naši, ...

G, A, L pl. prívlastňovacích zámen, ak sa vzťahujú na životné mužské (G a L aj na ženské a stredné (substantíva: mojik, tvojik, nasyk, ...).

Akuzatív m. neživotný, ž. a s. má tvary zhodné s N pl. a A sg.: moje, tvoje, nase, vase,...

I pl. je pre všetky rody zhodný: mojimi, tvojimi, nasymi, ...

4. 4 Číslovky

Základné číslovky

Číslovka jeden sa skloňuje podľa zámena ten. Nominatív základnej číslovky dva, tri na rozdiel od spisovného jazyka má len jednu formu pre životné a neživotné m. substantíva: dva.

Pri životných podstatných menách s. rodu v nominatíve sa častejšie používa forma dvoje, troje. Popri tejto forme sa používa aj tvar dve, ktorý býva všeobecne pri neživotných podstatných menách s. rodu a pri ž. podstatných menách.

Akuzatív sa zhoduje s nominatívom okrem tvaru pri životných podstatných menách m. rodu dvok, třok.

Ostatné pády sú pre všetky rody rovnaké.

Inštrumentál číslovky dva má duálovú formu dvoma.

Číslovka štyry sa skloňuje podľa tři. V nominatíve pri životných podstatných menách s. rodu sa používa forma štvoro, (štvoro jagňont)

Nominatívny tvar pri osobných podstatných menách m. rodu je štyře.

4. 5 Slovesá

Osobné prípony

sg. 1. os. –m	pl. –me
2. os. –s	- će
3. os. –i, -a, -e	- o, -jo

a) Například: ís - íst'

1. ížem (Hl) / idem (SH)	ížeme
2. ížes	ížeće
3. íže	ido

b) šp^íyvac – spievať

1. šp ^í yvom	šp ^í yvome
2. šp ^í yvas	šp ^í yvaće
3. šp ^í yva	šp ^í yvajo

c) gvaříc – hovorit'

1. gvařim	gvařime
2. gvařis	gvaříce
3. gvaři	gvařo

d) meć (Hl), m^íec (SH) – mat'

1. mom	mome
2. mas	maće
3. ma	majo

e) snuč – snovat'

1. snujem	snujeme
2. snujes	snujeće
3. snuje	snujo

f) *vižec* – vidieť

1. <i>vižim</i> (HI), <i>vižem</i> (SH)	<i>vižime</i>
2. <i>vižis</i>	<i>vižíce</i>
3. <i>viži</i>	<i>vižo</i>

Nepřavidelné slovesá

Sloveso *byc* – *byt* netvorí tvary tak ako iné slovesá a preto je morfologicky nepravidelné.

byc – *byt*

1. os. jek	<i>me</i>	
2. os. ješ	<i>šce</i>	Prítomník
3. os. je, jest	<i>so</i>	

<i>bede</i> (HI), <i>Bedem</i> (SH)	<i>bežeme</i>	
<i>bežes</i>	<i>bežeće</i>	Budúci čas
<i>beže</i>	<i>bedo</i>	

1. byl, -a, -o jek	<i>byľ-i me</i>	
2. byl, -a, -o ješ	<i>byľ-i šce</i>	Minulý čas
3. byl, -a, -o	<i>byľi</i>	

byž! *byžme!* *byže!* Rozkazovací spôsob

1. byl, -a, -o by jek	<i>byľi by me</i>	Podmieňovací spôsob prítomný
2. byl, -a, -o by ješ	<i>byľi by šce</i>	
3. byl, -a, -o by	<i>byľi by</i>	

1. byl, -a, -o by jek	<i>byľi by me</i>	
2. byl, -a, -o by ješ	<i>byľi by šce</i>	Podmieňovací spôsob
3. byl, -a, -o by	<i>byľi by</i>	minulý

b) ješ - jest'

jym	jyme	Prítomník
jys	jyće	
jy	jezo	

zjym	zjyme	
zjys	zjyće	Budúci čas
zjy	zjezo	

zjat, -a, -o jek	zjedl'i me	
zjat, -a, -o ješ	zjedl'i šće	Minulý čas
zjat, -a, -o	zjedl'i	

jy3! jy3me! jy3će!		Rozkazovací spôsob
zjat, -a, -o by jek	zjedl'i by me	
zjat, -a, -o by ješ	zjedl'i by šće	Podmieňovací spôsob
zjat, -a, -o	zjedl'i by	prítomný

Imperatív

Rozkazovací spôsob (imperatív) sa tvorí pomocou prípony –i, napr.: spí! zapři!, ale aj bez prípony napr.: graj! ňyś!

Pre 1. a 2. os. pl. sa tvoria tvary príponami –me, –će. Napr.: grajme!, grajće!
i3me! i3će!

5 LEXIKOLÓGIA

5.1 Problém slovensko-poľskej interferencie

Proces slovensko-poľskej interferencie sa vo veľkej miere prejavil v nárečiach enkláv a v južných častiach kompaktných goralských oblastí. Aj v Hladovke a Suchej Hore intenzívne slovensko-poľské jazykové kontakty pomenili štruktúru týchto nárečí. Tieto zmeny predstavujú nový vývinový pohyb smerujúci k slovenským nárečiam. Slovensko-poľské jazykové kontakty podmieňujú v goralských nárečiach vznik spoločných črt so slovenskými nárečiami a na druhej strane stimulujú alebo urýchľujú vlastné vývinové zákonitosti.

Goralské nárečia na slovensko-poľskom pomedzí predstavujú istý jazykový filter, cez ktorý prenikali slovenské vplyvy do poľských nárečí a naopak, poľské vplyvy prenikali do slovenských nárečí. (Porov. Dudášová – Kriššáková, 1987, s. 113).

Vplyv goralského nárečia (HI a SH) na susedné obce (Vi; Či; Lie; Bre) vidíme v používaní slov plokati' (plákať), kaňak, kapel'us (klobúk), škrodľic (brániť zem) dišel' (oje), grib (hríb), košalka (košík), otrova (jed), barzo (veľmi), šťúr, sčur (potkan), namaviat' (nahovárať si dievča). Oravské nárečia sa zhodujú s goralskými nárečiami zväčša len v slovnej zásobe.

System goralských nárečí tvoria zmeny motivované alebo stimulované vonkajším vplyvom slovenských nárečí. V dôsledku týchto zmien sa nárečie (HI) a v menšej miere nárečie (SH) vývinovo priblížili k slovenským nárečiam. Dokazujú to tieto slová, napr.: kupaľka (kúpeľňa), markva (mrkva), umyvadlo (umývadlo), obhod (obchod), vreckoľka (vreckovka), pytački (pytačky), peri (pery), čokolada (čokoláda), pomaranc (pomaranč).

5. 2 Porovnanie lexiky

Uvádzame niekoľko slov zo slovnej zásoby Hladovky a Suchej Hory pre porovnanie lexiky týchto obcí so slovenským jazykom. Môžeme si všimnúť odlišnosť uvedených lexikálnych jednotiek, ktoré majú rovnaký význam.

Hladovka	Suchá Hora	Slovenský jazyk
vozyk	varcuľa	kolovrátok
smaty	lahy	prádlo
rula	sabašník	rúra
drva	sajty	dlhé drevá
podjata	jata	kôľňa
pery	vargy	pery
ras	ros	raz
tacek	taľiga	fúrik
smatecka	hustecka/smatecka	vreckovka
otvořeny	otvarty	otvorený
pan	pon	pán

Uvedené rozdiely medzi nárečím (HI) a (SH) súvisia s nerovnomerným osídľovaním týchto obcí, blízkosťou slovensko-poľskej hranice a predovšetkým zložením obyvateľstva. V Suchej Hore žije viac obyvateľov poľskej národnosti.

V tejto oblasti došlo k miešaniu obyvateľstva domáceho s početnými poľskými kolonistami. Je to výsledok historicko-spoločenských kontaktov obyvateľstva, ktoré osídľovalo túto časť Oravy v procese valaskej kolonizácie. Tieto vzájomné kontakty sa osobitne prejavili i v jazyku týchto dedín na slovensko-poľskom pohraničí, kde sa udržal goralský dialekt.

Výborný príklad rozdielneho charakteru slovníka gorala a obyvateľa nížiny tejto oblasti, môžeme vidieť v terminológií, ktorá je spätá s rôznymi činnosťami tohto ľudu. Ide

predovšetkým o horské pastierstvo. Bohatosť odlišného slovníka nám pomôže priblížiť i goralský kroj, ktorý je v úzkej spojitosti s klimatickými a územnými podmienkami (Príloha 1, 2, 3).

5. 3 Slovník

Slovník obsahuje iba časť slovnej zásoby goralského nárečia Hladovky a Suchej Hory.

Ide o pomôcku pri čítaní nárečových textov. Slovník obsahuje slová, ktoré sme získali pri výskume goralského nárečia týchto dvoch obcí.

Zaradili sme tu slová a slovné spojenia, ktoré sú zaujímavé hláskoslovne, tvaroslovne a sú odlišné od spisovných tvarov.

Vytvorili sme spoločný slovník Hladovky a Suchej Hory. V prípade, že sa daný výraz používa iba v jednej obci, uvádzame skratku príslušnej obce.

Pri paralelnom hesle používame dvojité šikmú čiaru. Ku každému heslu pripájame spisovný význam nárečového slova, slovného spojenia. V niektorých prípadoch ich vysvetľujeme aj kontextom.

Podobne uvádzame aj príslušné tvary a gramatické indexy slov v našom slovníku.

Sú usporiadané v abecednom poriadku.

Pokladáme za potrebné uviesť aj zoznam radových mien a prídavkových mien (prezývky), ktoré sa používajú na rozlíšenie ľudí so zhodným menom.

Niektoré prídavky sa stali rodovými menami a naopak. Prezývky sú motivované vlastnosťami pomenovanej osoby, sú to názvy zamestnania, meno otca, pomenovanie miesta, na ktorom osoba býva, charakteristické slovo z detskej reči a pod.

Uvádzame aj chotárne názvy oboch obcí.

HLADOVKA

Rodové mená

Bonk, Butek, Ondrej, Mašľak, Mačuľak, Pítek, Pardeľ, Kovaľcyk, Fišer, Motyl'a, Bľašak (pol. Priezvisko Bľašínski), Bugaj, Kaľis, Petrek, Hrubec, Gaľas, Gažžik, Škrabek, Petrak, Jaš, Grešćak, Kíeta (pol'ský pôvod), Hmyňa, Korcek, Dužik, Labužak, Čapaj, Bõtek, Šprlak, Bobak, Šľosar, Kľuba, Ferek, Kocurek, Zoficak, Fudaľa, Symaľa, Kozera, Kil'of, Óubas, Kućis, Šikorcyk, Dõfcař, Gera, Hvejcak, Kantos, Rafac, Buľoň, Skodoň, Dořiňak, Plaňeta, Vrobeľ, Figeľ, Víater, Thoř, Křoľ, Jařina, Zuzanić, Třescon, Balcon, Kubica, Końecny, Ferianćik, Wojtecek, Scypta, Skřent, Gřeš, Balek, Beľa, Jašik, Šikyňa, Chovanćak, Harmata, Kovaľak, Pastorek, Hudik, Kyndraľa, Kopćiha, Surgin, Marćiňak, Žemian, Mucek, Hutlas, Kućis, Zemp, Vnenk.

Prídavkové mená, prezývky

Haľamjař, Jadama (mali doma Adama), Lyš, Janek, Košćik, Scevanek, Klak, Štajyr, Vojtas, Kudlaňa, Osysek, Organ, Scepon, Kokoľik (v detstve volal koliesko "kokoľo"), Antoľek, Pytykaľa (z detstva – „pýta moskaľa"), Čikos, Druzna (pracoval ako cestár, druga = cesta), Čukľik (v detstve volal cukrík "ćukľik),

Štoljet, Keško, Šarišan, Gurguľ (má koňa "Gurguľa"), Špryndľa, Košćelňik (bol kostolníkom), Buš z Poľany, Hanćik, Jevik (malil doma Evu), Janek, Jašek, Puk, Tyrala, Byžis, Stasek, Juřik, Horba, Hurkot, Pravínek, Purćin, Paľivoda, Běaly žat, (prenocovali žobráka = žada), Kudlaňa, Čoki, Gaľascyk, Kužbicyn, Karoš, Hurkoćik, Gege (postihnutý chlapec), Babuscař.

Chotárne názvy

Descanka, Úbasofki, Jaškove, Přidomíe, Kaňofka, Bor, Dolumošce, Kosařiska, Zadomy, Lažiska, Kosarkí, Pot Kosarkí, Šležofki, Lonki, Bucynka, Snury, Muckova, Gablíkofka, Bacova, Stavíañec, Grapa, Pohradske, Nova druga, Lavíckova, Uskofka, Rovňa, Pot Butkove, Zboňate, Cervone, Novíny, Groňnik, Přervane, Končina, Haj, Pot Poledňisko, Hajňica, Sosny, Vyšni zvysek, Nižni zvysek, Čučaňiska, Za Borem, Pot Ogrodami, Kopaňice, Za mlynem, Za vodom, Za potokem, Nadatki, Sľug.

Hladovka má 10 rali: Adamkova, Urbankova, Spyrlova, Čapajova, Víatrova, Gaľasova, Symaľova, Škrapkova, Nižniãa, Vyšniãa.

SUCHÁ HORA

Rodové mená

Pšitek, Píkuľa, Skvarek, Drahula, Vojtecek, Filimek, Skorusa, Byžis, Hrozeňak, Trojan, Jablonski, Hubjak, Scevek, Galuska, Pilh, Suvada, Jašik, Cyruľ, Kurňava, Scyrba, Papíež, Mašľak, Korcek, Mihňak, Knapcyk, Harmata, Hmyňa, Maňak, Symek, Cerveň, Zurvalec, Smrecek, Gřip, Stroncek, Mlyntus, Kyndraľa, Kaços, Mamaček, Zubek, Istok, Kukuc, Kratki, Motyl'a, Švistak, Jydrašak, Kal'is, Oľeš, Úbas, Symunek, Stasek, Šubjak, Gabor, Baron, Fonfer, Dreveňak, Scevek, Brnušak, Okľapek.

Přidavkové mená, prezývky

Santer, Bořak, Zajoncyk, Myrcyk, Viľus, (majetok mal po židovi), Čaba, Jyndrhoa, Hraško, Bašisty, Cujka, Pazdurka, Kyda, Terežik, Jonek, Őurka, Maćušik, Stašicek, Tacľik, Papin, Kodaš, Reke, Juřisty, Laćak, Taraj, Kozľarcyk, Jožin, Pitecek, Dyl'an, Jelcyk, Vojtuš

Chotárne názvy

Ogrôt, Descanka, Krovíarky, Pot Descankom, Groňnik, Tokareň, V¹yrský, Horne pole, Švíňarkí, Dudofka, Staskova, Lom, Bor, Grapa, Paľene, Mašňakova, P¹eski, Poľana, Doľina, Laňiky, Hotař, Březyna, Paľeňice, Nove lany, Scevankofki, B¹eskidy, Šľahtofki, Zahorne pole, Ľavrofki, Laz, Nad mlynem, Na Křeše, Koži v¹yrh, Vodofki, Potlaski, Pastovník, Druzyska, Za Křeše, Upaľene, Harmatove, Skape, Muckova.

SLOVNÍK

aksam¹yt, -a m. zamat
b¹aly, -a, -e 1. biely 2. dubák,
b¹ylasy, -a, -e modrý
b¹oše še, bode še, bodo še klat' sa; krovy še bodo
b¹oty, pomn.m. 1.čičmy 2. topánky
bav¹éc, -im, -o 1. hrať sa 2. starať sa o deti
bav¹dlo, -a s. hračka
baba, -y, ž. 1. žena 2. kysnutý závin; baba makova
bacyc, -ym, -o pamätať
barv¹nek, -a m. zimozel'ň
behnoć, -em, -o, hodiť
bocaň, -a m. bocian
bojisko, -a s. humno
bont, -a m. priestor pod strechou
borsuk, -a m. jazvec
boškać, -om, -ajo boskať
boskem, adv. naboso
bosu, adv. (Hl.) // boskem (SH) na bosu
boze dřyfko, -a s. božie drierko
bozy bic, -a m. rastlina

br̥ozda, -y ž. brázda
bravek, -a // bravecek m. brav
brušížuba, -y ž. mátoha
brušnica, -e ž. brusnica
brutvanka, -i ž. plech na pečenie
břem^íoncko, -s. batôžtek
břeme, -a s. batoh
břyzek, -a m. kopec
bumburž^ía, -e ž. krmna repa
bury, -a,-e hnedý
buřič, -im, -o búchať
bycek, -a m. býk
cez^zak, -a m. cedidlo
cep^íarka, -i ž. úloha ženy pri svadbe (čepčenie)
cebřik, -a s. plytká nádoba
cetyna, -y ž. čečina
cetynecka, -i ž. čečinka
copek, -a m. zátka
cuha, -i ž. súkenná huňa
cuhrać še, -om še, ajo še rozčesávanie
cuhrak, -a m. neupravený , strapatý človek
cukrovíny pomn. m. zákusky
cvartek, -u m. štvrtok
cyrkeľ, -a m. stolárske kružidlo
cyrňava, -y ž. čierňava
céľe, -celenta s. teľa
ćeścina, -y ž. testiná
ćíćibapka, -i ž. skorocel
dľa ňepeći, part. pre prípad
dokyl', adv. dokedy

domorodny, -a, -e domáci
 dozarty, -a, -e všetečný (SH)
 dožryć, -em, -o zbadat'
 droga, -i ž. cesta
 drabina, -y ž. rebrík
 drgotki, pomn.m. choroba
 drgovaty, -a, -e nerovný
 druska, -i ž. družica
 drvo, -a s. dlhé drevo (HI)
 dupki, N.pl. ž. odpad zo zemiaka
 dysc, -a m. dážd'
 źvýře, pomn. m. dvere ersky chlieb)
 źadek, -a m. 1. dedo 2. malý stolček
 źev'ynžul, -a m. krasovlas (ľudovo pastiersky chlieb)
 źecko, -a s. // źecysko dieťa
 źivovać še, -em še, -o še čudovať sa
 fámil'ija, -e ž. rodina
 farbity, -a, -e farebný
 farbel'ina, -y ž. modrotlač
 farceć, -e, -om fřkať
 fartuh, -a m. zástera (SH)
 fřaki, pomn. m. črevá
 foľušnik, -a, m. spracovával súkno
 ftorek, -u m. utorok
 gorygola, -e ž. pekná, silná krava
 gorty, pomn. m. narezané korene smreka, jalovca
 gavyź, -e ž. háved'
 gacop'iyř, -a m. netopier
 gaje, pomn. m. vrbina
 galenź, -e ž. haluz

garcek, -a , m. hrček
garśc, -i ž. hrst'; topanki še v garści nesly.
gavron, -a m. havran
gażik, -a m. zips
genś, -i ž. hus
genśl'e, pomn. m. husle
gibet, -a m. kašmír
gl'ajha, -y ž. ukončenie stavby
gl'izda, -y ž. dážd'ovka , hlísta
glova, -y ž. hlava
glovac, -a m. hlaváč (druh ryby)
gl'yda, -y ž. glazúra
gnajdovy, -a, -e brkový; gnajdová scotka, vyrobená z husacích břík.
gnatki pomn. m. sane
gñazlo, -a s. hniezdo
Gody, pomn.m. Vianoce
golombek, -a m. plávka (druh huby)
gondy, pomn. m. šindle
gonśur, -a m. gunár
gořalka, -i //gořalecka ž. pálenka
gotovizna, -y ž. nachystané, prihotovené
grabíc, -im, -o (HI) , -om (SH)
grad, -u m. řadovec
gruscarka, -i ž. hruška
gřibećizna, -y ž. 1. chrbtová kost' v celku 2. nádielka mäsa zo zabíjačky
gřibet, -a m. chrbát
gvalt, -u m. hluk; ro'biyl gvalt
gvoźżik, -a m. klinček
hajny, -o m. horár
havok tuto

hepst, -a m. baza
herest, -a m. väzenie
hl'apnuć, -em, -o //ćapnuć //ćiknuć udriet', capnúť
hmura, -y ž. oblak, chmára
hojco adv. hocičo
honorny, -a, -e pyšný
hrařinosek, -a m. svetlonos
hrobacny, -a, -e ćervivý
hurka, -i // kiska, -i ž. jaternica
huřina, -y ž. chudera
huřinsko, -a s. chúd'atko
hyrny, -a, -e chýrny, pekný
jafer, -a m. křik ćučoriedky
jagňicka, -i ž. jahňa
jagoda, -y ž. 1. ćučoriedka 2.jahoda
jaješnica, -e ž. prařenica
jalofka, -i ž. jalovica
japcarka, -i ž. jabloň
jascurka, -i ž. jašterica
jaskolecka, -i ž. lastovička
jaškerňik, -a m. iskerník
jastřomp, -a m. jastrab
jezeňe, pomn. m. jedlo
ježiškove botki, pomn.m. řadenec (rastlina)
jutro, -a s. zajtra
jyncm'yn', -a m. jačmeň
kabaňa, -e ž. šaty
kajhut, -a m. řavák
kalkužňak, -a m. (Hl.) //karkošňak (SH) malý, krpatý ćlovek
kaňak, -a m. klobúk

kaplica, -e ž. kaplnka
 karakon, -a, m. šváb
 kark, -u m. krk
 kašňa, -e ž. 1. skriňa 2. nádrž vody (SH)
 kelbaska, -i ž. klobása
 keľusek, -a m. pohár
 k^lerňicka, -i ž. nádoba na mútenie masla
 kícički, N. pl.ž. bahniatka
 kijaň, -a m. drevený mlat
 kisczany, -a, -e // kisczony aj zbuchnutý, skysnutý; Mľyko kisczane//kisczone//zbuhnute
 kistka, -i ž. ozdoba na ohlávke
 kľoryk, -a m. bohoslovec
 knapka, -i, ž. ženy zaoberajúce sa tkaním
 kobieta, -y ž. žena
 kobyľi šcaf, -u m. kobyľí štav
 koca lapka, -i ž. plesnivec alpský
 koéyrypka, -i, ž. jarabina
 kohučak, -a m. štiav kyslý
 kompaň^la, -e, ž. skupina , partia
 konsek, -a m. kúsok
 konžulka, -i ž. praslička
 kořompka, -i ž. jahoda
 kosalka, -i ž. košík prútený
 kôstki, pomn. m. členky ; namocyl še po kôstki
 kosyna, -y ž. 1.bola z prútia a vkladala sa do rebrináka 2. silná, vysoká žena
 kot, -a m. // kotka -i ž. mačka
 kovaľ, -a m. kováč
 kozdy, adv. každý (SH)
 kra^viec, -a m. krajčír
 krample, pomn. m. na česanie vlny

kravenž, -i, ž. peľasť postele
 kret, -a m. krt
 krohmal', -a m. škrob
 kromka, -i //kromecka ž. skyva; kromecka hl'eba
 kronzac', -em, -o krájat'; kronzali me kapuste
 křešivo, -a s. vyšívana ozdoba na súkenných nohaviaciach
 křesnematka, -i ž. krsná matka
 křizykovač, -em, -o prežehnat'
 křon, -a m. chren
 kšonž, -a m. kňaz
 kukelka, -i ž. vianočka
 kumoska, -i ž. kmotra
 kumoter, -a m. kmotor
 kuňicyňa, -y ž. ďatelina
 kurce, -a s. , N. pl. kurcenta kurčatá
 kuřic', -m, -o 1. fajčit'; kuřem fajke 2. snežit' ; gensto kuři šnyg
 kužňa, -e ž. vyhňa
 kvak, -a //karp'el', -a (SH) kvaka (HI)
 kvašňica, -e ž. kyslá kapustová polievka
 kvašny, -a, -e kyslý; kvašne ml'ýko
 kv'atek, -a m. kvietok
 lahy, pomn. m. prádlo(SH)
 lep, -i, ž. hlava
 lancuh, -a m. reťaz
 lancusek, -a m. retiazka
 lata, -y ž. 1.rovná doska 2. expr. žena
 logda, -y ž. lopta
 lonka, -i, ž. lúka
 loňskí, -a, -e lanský
 loňyj, adv. vlani

lozo, -a s. 1. lôžko 2. neustlaná posteľ; madajove lozo
lyska, -i ž. lyžica
ľal'ka, -i ž. bábika
ľeľuja, -e ž. ľalia
ľisecka, -i ž. kuriatko (druh huby)
ľňany, -a, -e ľanový
ľongnuć še, -em še, -o še ľiahnúť sa
maľiňak, -a m. krík malín
maňyta, -y ž. 1. bieda 2. nečas
marhef, -i ž. mrkva
maš'anka, -i // maš'arka, -i //maš'nicka, -i ž. nádoba na mútenie mlieka
matery¹a, -e ž. látka
mentel', -a m. motýľ
mgla, -y, ž. hmla
m¹ěsař, -a m. mäsiar
m¹ěsoncek, -a m. mesiac (SH)
m¹yntka, -i ž. mäta
m¹yso, -a s. mäso
mlotek, -a m. kladivo
mocydlo, -a , s. jama plná vody, určená na močenie ľanu
moskaľ, -a m. posúch
moskaľ, -a m. posúch
mynař, -a m. mlynár
na skos, adv. šikmo
naborgovać, -em, -o zobrať na úver
naćastko, -a s. kúsok cesta sa odložilo na ďalšie pečenie, namiesto droždí
nama¹v¹ać, -om, -o pytačky
natar'kovać, -em, -ujo natriet', nastrúhat' (SH)
nazb¹ıranec, -a m. nemanželský
neduzy, -a, -e neveľký

ňebozec, -a, m. ručný vrták
 Ňesopost, -u m. Fašiangy
 obuće, pomn.m. obuv
 ocyzarka, -i ž.
 odob¹yrka, -i ž. rozlúčka
 odumorki, pomn.m. veci po zomrelom
 of¹ara, -y ž . ofera
 ofca, -e ž. ovca
 oklocek, -a m. väčší snop slamy
 oko¹vit, -a m. lieh
 okrafki, N. pl. ž. kúsok zemiaka určeného na sadenie
 okropny, -a, -e hrozný
 ol¹syna, -y ž. jelša
 onycka, -i ž. onuca
 opov¹astka, -i ž. rozprávka
 orafany, -a, -e // obrafany odretý, obdrety(HI), odarty, -a, -e odretý(SH)
 oscarek, -a m. odpad zo zemiaka určeného na sadenie
 oseľník, -a m. puzdro na oslicu
 oset, -a m. trň
 Ostatki, pomn. m. posledné fašiangové dni
 osve, adv. osobitne
 otpytać, -om, -ajo odprosiť
 ozyňak, -a m. ostružina
 o¹zyňe, pomn.m. odev
 o¹zyvacka, -i, ž. vlnená prikrývka
 polhar, -a m. pohár
 pa¹onk, -a m. pavúk
 paćurki, pomn. m. ruženec
 pajta, -y ž. kôlna
 paňyncyne listki, pomn.m. liečivá rastlina

Pastyrka, -i ž. prvá omša po Polnočnej omši
 patyk, -a // patycek aj kôlik m. papek
 pazdur, -a m. 1. necht 2. pazúr
 pazdurka, -i, ž. expr. hašterivá žena
 pencaki, pomn.m. krúpy
 penžalek, -u m. pondelok
 peřinarka, -i ž. úloha ženy pri svadbe (nosenie perín)
 petruska, -i ž. petržlen
 pha, -i ž. blcha
 p¹eřšćonek, -a m. prsteň
 p¹es, -a m. pes (SH)
 plaňetník, -a m. 1. hromový mužík 2. námesačný človek
 platva, -y ž. nosné drevo krovu
 pľuha, -y ž. // pľuhak, -a m. nadávka pre človeka
 pľustva, -y ž. trasorítka (druh vtáka); Ho'3is se mocency jako pľustva.
 pňak, -a m. peň
 podarunek, -a m. dar
 podjata, -y ž.(HI) // jata (SH) kôľňa
 podlugovaty, -a, -e podlhovastý
 podřyzňac' se, -om se , -o se posmievať sa
 pogoda, -y ž. pekný deň
 pokušník, -a m. diabol
 pomaľutku, adv. pomaly
 pomuha, -i , ž. 1. bieda 2. nečas
 portki, pomn.m. nohavice
 poskravać, -om, -jo vystrihnúť poľa strihu
 posmarovać, -em, -o ponatierať, pomastiť
 pošrodek, -a m. prostriedok
 posyfka , -i ž. obliečka
 potpul'ka, -i ž. egreš

potškorubek, -a m. vajce bez škrupiny
potškrobek, -a m. 1.z posledného cesta sa piekol malý chlebík
potstać, -i ž. mesačnica (rastlina)
povadać, -om, -o hovoriť
povonska, -i ž. používa sa na ocedenie mlieka
proćiwić, -im, -jo robiť naprotiveň
proše, prošenta s. prasa
přefiknoć, -em, -o 1.prekvapiť 2.prel'aknúť
přelknoć, -em, -o prehltnúť
přetak, -a m. sito
přistempki, pomn. m. prístupky
pscola, -y ž. včela
pše, -a s. , N. pl. psenta psíčatá
pškać, -om, -o kýchať
pstrong, -a m. pstruh
ptasek, -a m. vták
puska, -i ž. krabička (SH)
rajbacka, -i ž. náradie na pranie
rajs, -u m. 1. ryža s mliekom
rogac, -a m. srnec
rula, -y ž. rúra na pečenie (HI)
ryceć, -ym, -o plakať
ryhľikovy, -a, -e ovsený; ryhľikova monka
řepa, -y ž. zemiaky
řygać, -om, -o zvracať
škiba, -y ž. brázda
sabašnik, -a m. rúra na pečenie (SH)
safa, -y, ž. skriňa
safarňa, -e ž. miesto na uskladnenie obilia
sajta, -y ž. dlhé drevo (SH)

salata, -y ž. šalát
saľeňica, -e ž. močiarna rastlina
scypařica, -e ž. (Hl) //scypypřica, -e ž. (SH) bystruřka medená
senzelina, -y ž. námraza
skeľaš adv. odkiaľ si (Hl)
skond ješ adv. odkiaľ sa (SH)
skopec, -a m. vedro na dojenie
skovronek, -a m. škovránok
skroj, -a m. strih
skrodľiíc, -im, -o brániť
smaty, pomn. m. prádlo
smycek, -a . slák
snadno, adv. ľahko
snuć, -em, -o snovať
spolňnik, -a m. sused
spak renki, adv. opakom ruky
spara, -y ž. škára
spuľać, -om, -o , snovať
spyrka, -i ž. slanina
sroka, -i ž. straka
strořać, -om, -o trestať, upozorňovať
strkotňnik, -a m. štrkáč
struźľak, -a m. slamený matrac
střompaty, -a, -e //střempaty otrhaný
stuka, -i ž. mäso
suf, -a m. vankúř zhotovený zo sypkoviny
suflada, -y ž. šuplík
sukać, -om, -o, hľadať
sybalka, -i, ž. zápalka
sykovať še, -em še , jo še 1. viesť sa ; sykovać še za renki 2. dariť sa zbyvać še, -om še, -jo

synkvas, -u, m. výčapný pult; stojí u synkvasu
 šodlo, -a m. 1. sedlo 2. mátoha
 Šmígurst, -a m. Veľkonočný pondelok
 Šv^íynta, pomn.m. sviatky
 šv^íyrcka, -i ž. slza
 šv^íyrk, -a m. červený smrek
 šv^íder, -a m. vrták
 šv^ínske žele, pomn. m. kríkova rastlina
 šv^íyrb^íoncka, -i ž. kožná choroba
 šp^íyfka, -i ž. // pešnica pieseň, pesnička
 šaće, -a s. siativo
 šara, -y ž. prvé mlieko po vytelení kravy
 šcebel', -a m. priečka v rebríku
 šitník, -a, m. šarinka rímska (rastlina)
 škl'onka, -i ž. fľaša
 šľak, -u m. 1. stopa 2. nadávka; ňek će šľak trafi !
 šľub, -a m. sobáš
 šľug, -u m. rúbaň
 špak, -a m. škorec
 šroda, -y ž. streda
 štrajhać, -om, -ajo 1.poraniť sa (kôň) 2.sťahovať drevo
 še hádat' sa
 šyň, -e ž. chodba
 špík, -a m. cencúl
 tacek, -a m. fúrik (HI)
 taľiga, -i ž. fúrik (SH)
 toncyć, -e, -om tancovať (SH)
 trajfus, -a m. trojnožka
 trućizna, -y ž. jed
 třevíki, pomn.m. topánky (SH)

uǧibač še, -om še, -o še 1. prehýbat' 2. dvíhat'
uvíjac še, -om še, -o še, usilovat' sa , snažit' sa
ulozne žel'e, pomn.m. rastlina
uprety, -a, -e tvrdohlavý
uročnik, -a , m. čerkáč (rastlina)
urok, -u m. urieknutie
ustaty, -a, -e unavený, vyčerpaný
uzyna, -y ž. pastierska desiata
vozyc, -a m. kolovrátok (HI)
varǧi, pomn.m. pery (SH)
varcuľa, -e ž. kolovrátok (SH)
vařeňe, pomn. m. 1. pytačky 2. nahováračky
vaterňik, -a m. posúch
vejceč, -ym, -o zavýjat'
venzony, -a , -e údený
vesel'e, pomn.m. svadba
Vil'ija, -e ž. Štedrý večer
v'ecor, -a m. večer
v'ertel'ik, -a m. nádoba s mierou; 4 v'ertel'iki = 1 meca
v'esna, -y ž. jar
v'yrba, -y ž. vřba
vločka, -i ž. vlna
voňac, -om, -jo dospievat'
vongel', -a m. uhlík
vorek, -a m. vrece
vrøbel', -a m. vrabec
vrøzba, -y ž. veštba
vřoncy, -a, -e vriaci
vyv'orka, -y ž. veverička
vybacyč, -ym, -co odpustiť

vynoha part. von
začynty, -a, -e neoblomný, zaťatý
zahartovač, -em, -o 1. skolabovať 2. zakaliť
zajimáč, -om, -o 1. zajať 2. pojať (na svadbu)
zajonč, -em, -o 1. zajať 2. pozvať; zajonč na veselie
zakoňity, -a, -e neústupný
zakyl', adv. kým, dokiaľ
zamtužník, -a m. nezbedník
zarab'áč, -om, -o 1. vyrábať cesto 2. zarábať peniaze
zarče, -a, s. žrádlo (SH)
zarno, -a s. zrno
zašipnuč, -em, -o zachrípnuť
zažomb'íc, -im, -o 1. prechladnúť 2. podchladiť
zažurka, -i ž. 1. škriepka 2. expr. škriepny človek
zbonek, -a m. nádoba na mlieko
zemb//p, -a m. zub
zginuč, -em, -o zmiznúť, stratiť
zgož'íc še, -im še, -zo še pomeriť sa
zlopcoki, pomn. m. husle v tvare žliabka
zrote žel'e, pomn. m. rastlina
zožac, -em, -o zoblieť
zuhvaly, -a, -e trúfalý
zur, -u m. jedlo kyslej chuti
žv'lyr, -a m. zver
žajac, -em, -o zívaj
žeravica, -e ž. kľukva močiarna
žrobek, -a m. žriebä

6 ZHRNUTIE VÝSLEDKOV VÝSKUMU

Termín goralské nárečia po prvý raz použil V. Vážny (1923, s 74-75) v štúdiu Slovenské nárečia na Orave. Ide o nárečia na slovensko-poľskom jazykovom pomedzí na Orave, Spiši a Kysuciach. Patria tu i nárečia enkláv na Liptove a Gemeri (Mapa3).

Z hľadiska slovensko-poľských jazykových kontaktov nárečie Suchej Hory zaraďujeme medzi nárečia, ktoré boli ovplyvnené slovenskými nárečiami len čiastočne. Tomuto vplyvu najviac odolávajú oravské nárečia na slovenskej strane, ale nájdeme tu tiež výrazne tvarované slovakizmy typu *bedem*.

Nárečie Hladovky zaraďujeme medzi tie goralské nárečia, v ktorých bol pôvodný poľský základ pozmenený. Môžeme však povedať, že z tejto skupiny prechodných slovensko-poľských nárečí je nárečie (HI) na Orave, zasiahnuté procesom slovensko-poľskej interferencie najmenej. Musíme podotknúť, že tento proces slovensko-poľskej interferencie v goralských nárečiach (HI) a (SH) pokračuje.

Je potrebné venovať sa výskumu goralských nárečí z aspektu slovensko-poľských jazykových kontaktov.

1. Z nášho výskumu goral. nárečových textov (HI) a (SH) vyplýva, že základná vývinová tendencia vo fonologickom systéme nárečia je ovplyvnená slovenskými nárečiami. Môžeme ju nazvať ako tendencia k zjednodušovaniu.

a) v (HI) a (SH) nárečí sa uskutočnila zmena $a > o > a$

b) došlo k delabializácii $ɸo > o$ ($ɸoéc > oéc$). Táto hláska sa na rozdiel od ostatných goralských oravských oblastí nezachovala v (HI) a v (SH).

c) došlo k rozkladu pôvodných nosoviek (vokál + nazála), napr.: *monka, renka*.

d) zachovalo sa frikatívne *ř* v slovách (*řepa, řezance*).

e) depalatalizácia mäkkých konsonantov prebehla v postavení pred samohláskou *e* (*pec, peřina*) len v (HI). Nárečie (SH) je viacej odolné voči vplyvom slovenských nárečí.

f) pôvodný trojčlenný systém laterál $ł:l:l'$ sa zjednodušil na dvojčlennú opozíciu $l : l'$ (*bloto, zloto*).

g) ďalšie vývinové zmeny v konsonantickom systéme, ktoré sa udiali v (Hl) a (SH) nárečí je posun opozícií týchto konsonantov (g – ch > g – h) a tiež asibilácia (zmena ť, ď > č, ž) čenski, žežina.

2. Do morfológického systému zaraďujeme tieto získané poznatky:

a) Vplyvom slov. nárečí dochádza k analogickému vyrovnávaniu tvarov, napr.:

(bežem, pužem, pudem), prípona – m v 1. os. sg.

b) Tvary s príponou – e (pude, bede) sa zachovali len v Hl. nárečí ako relikty.

c) Ďalšou črtou morfológického systému je osobná prípona –me v 1. os. pl. slovies (vaříme, cytome)

d) Vnútro paradigmatické vyrovnanie datívu a lokálu sg. v skloňovaní životných podstatných mien (o Joskovi, ku bratovi) a neživotné maskulína (ku vozu, o jarku).

e) Alternácie spoluhlások (bapka – při bapce, noga – na nože).

7 ZÁVER

Nárečie patrí medzi vzácne kultúrne hodnoty slovenského národa. Je v ňom uchovaná značná časť z toho, čo bolo charakteristické pre istý stupeň nášho jazyka i celej spoločnosti.

Nárečie (HI) a (SH) patrí geneticky k poľským nárečiam, ale postupom času sa vývinovo priblížili k slovenským nárečiam. Obyvatelia týchto obcí sú oddelení od poľskej Oravy prírodnými podmienkami (močiare) a tiež politickou hranicou. Preto sa kontaktujú prevažne so slovenským obyvateľstvom. Z tohoto dôvodu sú v týchto obciach obyvatelia dvojjazyční (ide o bilingvizmus). Možno si všimnúť aj výrazné generačné rozdiely vo výslovnosti ale i v slovnej zásobe obyvateľov.

Vo svojej práci sme sa pokúsili zachytiť súčasný stav goralského nárečia v Hladovke a Suchej Hore. Dlhodobé a intenzívne slovensko-poľské kontakty spôsobili podstatné zmeny na fonologickej, gramatickej a lexikálnej rovine v týchto nárečiach.

Štúdium týchto javov má veľký význam pre slovenskú aj poľskú dialektológiu aj pre dejiny slovenského a poľského jazyka.

V nemalej miere tiež prispieva k osvetleniu problematiky jazykových kontaktov a interferencie v oblasti vzťahov medzi dialektmi.

Problematike goralských nárečí na Orave sa venovali predovšetkým poľskí bádatelia položili základ výskumu goralských nárečí.

Myslíme si, že by aj slovenskí dialektológovia mali vnieť nový pohľad do výskumu goralských oblastí a doplnili tak informácie v slovenskej a poľskej dialektológii.

LITERATÚRA

- BEŇKO, J.: Osídlenie severného Slovenska. Košice, OK ONV Poprad 1985.
- BLANÁR, V.: Porovnávanie lexiky slovanských jazykov z diachrónneho hľadiska. Bratislava, Veda 1993
- BUFFA, F.: O poľskej a slovenskej frazeológii. Bratislava, Veda 1993.
- HABOVŠTIAK, A.: Oravské nárečia. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1965, 544 s.
- HABOVŠTIAK, A.: Krátky slovník nárečia slovenského Oravského podľa Antona Habovštiaka. Bratislava 1995.
- HORÁK, G.: Nárečie Pohorelej. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1955, 250 s.
- CHALOUPECKÝ, V.: Valaši na Slovensku. Praha 1947.
- JAZOWSKI, A.: Powiesci ludu orawskiego. Krakow 1960.
- JURČI, M.: Pamjyntaj goraľu. 1. vyd. Martin, REPRO-S 1996.
- KARAŚ, M.: Orawskie teksty gwarowe z obszaru Czechoslowacji. 1 vyd. Krakow, Nakladem Uniwersytetu Tagiellonskiego 1964, 19 s.
- KARAŚ, M.: Polskie dialekty Orawy. 1 vyd. Krakow, Nakladem Uniwersytetu Tagiellonskiego 1965, 194 s.
- KARAŚ, M. - ZAREBA, A.: Orawskie teksty gwarowe zobszaru Polski. 1 vyd. Krakow, Nakladem Uniwersytetu Tagiellonskiego 1964, 148 s.
- KAVULIAK, A.: Historický miestopis Oravy. Bratislava. Vydavateľstvo SAV 1955, 312 s.
- KRAJČOVIČ, R.: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava, SPN 1988, 343 s.
- KRÁĽ, A.: Pravidlá slovenskej výslovnosti. Bratislava, SPN 1966.
- KRIŠŠÁKOVÁ, J.: O goralských nárečiach z aspektu slovensko-poľských jazykových kontaktov. In: Studia Academica Slovaca. 11. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1982.
- KRIŠŠÁKOVÁ, J.: Goralské nárečia. 1. vyd. Bratislava, Veda 1993.
- MAJTÁN, M.: Názvy obcí na Slovensku za ostatných 200 rokov. Bratislava 1972, 169 s.
- MALECKI, M.: Jezyk polski napoludnie od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy jezykowe) z 2 mapami. Krakow 1938, 107 s.
- MIKLÁŠ, M. - HUBA, P.: Premeny Oravy. Martin, Osveta 1985.

- MISTRÍK, J.: Moderná slovenčina. Bratislava, SPN 1983.
- MLACEK, J.: Slovenská frazeológia. Bratislava, SPN 1984.
- PAULINY, E.: Dejiny spisovnej slovenčiny. 1. Bratislava, SPN 1971, 132 s.
- POLÍVKA, J.: Polština v horní stolici Oravské. In: Listy filologické a paedagogické, 12, 1885, s. 463 - 471.
- STANISLAV, J.: Dejiny slovenského jazyka. II. Tvaroslovie. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1958, 743 s.
- STANISLAV, J.: Liptovské nárečia. Turčiansky sv. Martin, Vydavateľstvo MS 1932.
- SEMKOWICZ, W.: Kiedy i skąd przyszli Polacy na Orawe. Warszawa 1931.
- SEMKOWICZ, W.: Materjaly źródlowe do dziejow osadnictwa Gornej Orawy. Zakopane 1932.
- VAŠEK, A.: Bilingvizmus, diglosie a jazykové kontakty. In: Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. DIV. Práce jezykoznawcze. Zeszyt 61. Warszawa - Krakow, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1979, s. 23-37
- VÁŽNY, V.: Nářečí slovenská. In : Československá vlastivěda 3. Jazyk. Praha 1934, s. 219 - 310.
- ZARĘBA, A.: Orawskie teksty z obszaru Czechoslowacji. Krakow, Nakladem Uniwersytetu Jagiellońskiego 1967, 149 s.
- ZARĘBA, A.: Polskie teksty gwarowe z Orawy na Slowacji. In: Práce jezykoznawcze. Zeszyt 21. Krakow, Nakladem Uniwersytetu Jagiellońskiego 1968, 245 - 285 s.

Časopisy

- JAZOWSKI, A.: O wpływach ludów południowosłowiańskich /Walachów/ na kulturę Górnej Orawy. In: Fujok Babiogórski, 32, Jablonka 1996.
- STIEBER, Z.: Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich, Warszawa 1979, 12 - 13 s.
- ZACHWIEJA, M.: Górale. In: Dziennik Polski, 44, 1976.

Archívne záznamy

Farský úrad Hladovka. Farská kronika obce Hladovka.

Obecný úrad Hladovka. Obecná kronika Hladovky.

ŠOBA Bytča, Ok, fasc. 150, č. 45

ŠOKA D. Kubín, fond SI DK. 1873, č. 2